

**Federal Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier'in
Emine Sevgi Özdamar'a Mannheim şehri tarafından
Schiller Ödülü verilmesi vesilesiyle
27 Kasım 2022 tarihinde yaptığı konuşma**

"Bir duvar şöyle dedi: 'Ülkeyi terk edeceğim. Mari ve Diana'nın Avrupa'ya göç etmesi gibi. Diğer duvar da şöyle dedi: 'Pekâlâ, git o zaman. Haydi, hızlı bir köpek gibi koş, o Avrupa'ya koş'. Önündeki yatakta yattığım üçüncü duvar ise şöyle diyordu: 'Ah, çocuğum, kanın ne kadar genç, çılgınca eylemlere ne kadar yatkın'. Sonra komşunun duvar saati iki kez çalar ve anlatıcı yüksek sesle söyler: 'Gideceğim'."

Bu birkaç cümlede nasıl bir anlatım gücü, nasıl bir hayal gücü ortaya çıkıyor. Sevgili Emine Sevgi Özdamar, son romanınız "Gölgelerle Sınırlanmış Bir Alan"ın hemen başında nasıl bir manzara sunuyorsunuz. Bir kilise, kargalar, sivrisinekler. Hepsi de konuşabiliyor. Bir Yunan trajedisindeki gibi Midilli'nin karşısındaki küçük bir Türk adasında bir başlangıç ve bir son: Türkiye ve Avrupa arasında bu gerilim yayı burada şimdiden sonuna kadar açılmış. Burada söz konusu olan, zaten insanları her zaman meşgul eden büyük sorunlar: Gitmek ya da kalmak, bilinen ve yabancı, yerinden edilme ve yitirilenler. Bu ilk sayfalar bile beni derinden etkiledi, hikâyelerle örülü bu hikâyenin içine çekti. Eminim ki bu salonda bulunan ve bu harika kitabı okuyan pek çoğunuz da aynı duyguları hissetmişsinizdir.

Değerli konuklar, bugün Mannheim Şehri Schiller Ödülü'nün verilmesi vesilesiyle bu konuşmayı yapmak benim için çok özel bir onur ve büyük bir zevk. Davetiniz için çok teşekkür ederim! Öncelikle Mannheim Schiller Ödülü'nün sahibi olan sizi bu vesileyle tebrik etmek istiyorum! Tebrikler sevgili ve saygıdeğer Emine Sevgi Özdamar!

Sevgili Emine Sevgi Özdamar, Şubat 2020'de Bellevue Sarayı'ndaki bir etkinliğe konuk olduğunuz son görüşmemizi çok iyi hatırlıyorum. Sizi bir "memleket gecesine" (Heimatabend) davet etmiştim. Tabii ki bu farklı türden bir "Heimatabend" oldu: Aileleri nesiller boyu Almanya'da yaşamamış, ülkemize gelmiş insanların

edebiyatı, sanatı ve müziği ve tipik bir Almanca kelime olan "Heimat"ın ne anlama geldiği sorusuyla ilgiliydi bu akşam.

Sevgili Emine Sevgi Özdamar, siz o akşam "Berlin, Kuşların Şehri" adlı öykünüzden bir bölüm okudunuz. Bu öyküde anlatıcı on yıllar öncesinde ilk defa Berlin'e geldiğinde şehrin ona bir sahne dekoru, sınırlı bir alan izlenimi verdiğini anlatıyor. Bu imajın sizi uzun süredir takip ettiği anlaşılıyor. Berlin, gri görünümlü ve yorgun, bitişik sıra evlerin arasında boşlukların olduğu, duvarlarda kurşun izleri ve parklarda yalnız yaşlı kadınların olduğu bir şehir olarak tasvir ediliyor. Az sayıda yabancıların ağaçlarda renkli kuşlar gibi oturduklarını betimliyorsunuz.

Burada da sevgili Emine Sevgi Özdamar, ne büyük bir şiirsel güç var. Bu güç o akşam herkesi büyüledi. Siz okurken sessizlik hâkimdi, büyük bir sessizlik. Çünkü sizin ve konukların çoğunun hayatının ana konusuydu bu: Sınırları geçmek ve aşmak, vatanını terk etmek, yeni bir vatan bulmak, hatta belki de kalbinde birkaç vatan taşımak.

Sınırları kabullenmek zorunda kalmak fakat aynı zamanda geçmek, aşmak, onlardan kurtulmak ve üstesinden gelmek ve sonrasında çok özgür olmak: Bunlar yaşamın ve özellikle de kendi yaşamınızın, sevgili Emine Sevgi Özdamar varoluşsal deneyimlerinden. Belki de sevgili Emine Sevgi Özdamar bu hususlar eserinize yansımıştır. Zira hayatınızın ve sanatsal çalışmanızın konusu sınırlar. Siz birçok sınırı, coğrafi, siyasi ancak aynı zamanda kültürel, estetik sınırları ve dil sınırını aştınız. Gölgele mekânları sınırlıyor ve içindeki insanları sıkıştırıyorlar. Fakat şekilleri ve kimlikleri böylece daha da belirginleşiyor. Bu mekânlarda yeni olanaklar ve yeni özgürlükler de oluşuyor.

1970'li yılların ortasında genç bir oyuncu olarak yeniden Türkiye'den ayrılıp Almanya'ya, daha önce genç bir kadın olarak yaşadığınız bölünmüş ve savaşın izlerini taşıyan Berlin'e gittiniz. Askeri darbeden sonra şiddet, özgürlüğün olmayışı ve keyfilik günlük yaşamı en ücra köşesine kadar karanlığa boğmuştu. Türkiye artık bir kez daha öldürmenin serbest olduğu bir ülkeydi. "Gideceğim" diyor anlatıcı son romanınızda sahip olduğu tüm çelişkili duygulara rağmen. Siz de gittiniz sevgili Emine Sevgi Özdamar. Ayrılmak, ailenizi, ülkenizi ve dilinizi terk etmek anlamına geliyordu o zamanlar. Hayatınızın ilerleyen dönemlerinde, en azından kısmen, Türkiye'de, Akdeniz'deki o adada tekrar yaşayacağınızı bilmiyordunuz.

Tarihe, küçük devletlerin ve prenslerin Almanya'sına doğru kısa bir yolculuk yapmama izin verin. "Vatandan ve aileden tamamen ayrılış", siz Türkiye'den ayrılmadan neredeyse 200 yıl önce genç bir adam tarafından da tarif edilmişti, sevgili Emine Sevgi Özdamar. Bu genç adam esareten, keyfilikten ve hapisten kurtulmak için Mannheim'a kaçmıştı – şaşırtıcı benzerlikler. Henüz tanınmayan Friedrich Schiller de prömiyerini burada yapılan ilk eseri "Haydutlar" ile o dönemde küçük devletlerden oluşan bir Almanya'da coğrafi sınırların yanı sıra estetik ve dilsel sınırları da aştı ve bir sansasyon yarattı.

Friedrich Schiller'le bir paralellik daha var: Tiyatro tutkusu. Schiller'in insanın estetik eğitimi üzerine yazılarında şöyle deniyor: "İnsan yalnızca kelimenin tam anlamıyla insan olduğu yerde oynar ve yalnızca oynadığı yerde tam olarak insandır".

Sevgili Emine Sevgi Özdamar, önce tiyatrodaki, sonra filmlerde oynamak ve tümüyle insan olmak yaşamınızı ve sanatsal eserlerinizi şekillendirdi. İlk defa 12 yaşında büyük bir sahneye çıktığınızda ve daha sonra İstanbul'da tiyatro okuluna giderken. Benno Besson ve Matthias Langhoff ile o zamanki Doğu Almanya'da Volksbühne tiyatrosunda çalışırken. Orada da çok zor aşılacak bir sınırı aştınız: Berlin Duvarını. Batı Almanya'da yaşıyor ve Doğu Almanya'da çalışıyordunuz. Bölünmüş bu şehirde büyük bir rahatlıkla hareket ediyordunuz. Elbette orada oyunlar Almanca olarak sahneye koyuluyordu, 1965 yılında 18 yaşında ilk defa Almanya'ya geldiğinizde tek kelimesini dahi anlamadığınız dilde.

O zamanın Almanya'sı, Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında imzalanan İşgücü Anlaşmasının ardından on binlerce insanın kalabalık trenlerle çalışmak için geldikleri Almanya'ydı. Biz Almanlar o zaman onlara "misafir işçi" diyorduk, ta ki Max Frisch bizi aydınlatana kadar: "Biz işçi çağırdık ama insanlar geldi."

Sevgili Emine Sevgi Özdamar, siz bu bileşik sözcüğü harika bir ironiyle ve kısa bir şekilde bileşenlerine ayırdınız: Misafir işçi deyince aklınıza biri misafir diğeri çalışan iki kişi geliyor. Bu sizin de yaşadığınız ve daha sonra edebiyata aktardığınız bir deneyim. Birkaç ay boyunca Batı Berlin'de bir fabrikada çalışarak para kazandınız. Yolunuz sizi tekrar Türkiye'ye ve ardından yine Berlin'e geri döndürdü. Zira başka bir şeyin hayalini kurmuştunuz: Oynamak ve tümüyle insan olmak.

Daha sonra Paris, Avignon, Bochum, Frankfurt ve Düsseldorf'ta oyuncu, yönetmen ve yazar olarak çalıştınız. Bizler ise gittiğiniz o yerleri ve orada tanıştığınız tüm insanları önce oyunlarınızda sonrasında ise romanlarınızda tanıyoruz.

"Gölgelerle Sınırlanmış Bir Alan"da onlarla yeniden karşılaşıyoruz. Ne parlak bir hafıza çalışması! Roman deyince, bu sadece kaba bir tanım. Çünkü bu kitapta ustalıkla roman türünün ötesine geçiyorsunuz. Kendi anılarınızla ve edebi anlatımınızla oynuyor ve dilsel olarak, kendinize özgü, ışıltılı, şiirsel, hüznü ve çok komik, kısacası coşkulu dilinizle yepyeni bir şey yaratıyorsunuz!

Bu eser bizi Türkiye, Almanya ve Fransa arasında bir yolculuğa çıkarıyor, o kadar çok dünyaya götürüyor ve o kadar çok insanla dolu ki bazen insanın neredeyse başını döndürüyor. İnsanlara, karakterlerinize her zaman derinden bağlısınız. Biz okurlar da tüm bu dünyaları ve insanları aynı anda hem yabancı hem de tanıdık bir bakışla, dünyayı kendine mal eden bir bakışla görüyoruz. Bu görüşe ancak sizin gibi tüm bu dünyalar arasında sürekli gidip gelen ve birçok ülkede, birçok yerde yaşamış, hatta belki de oralarda vatani olan biri sahip olabilir.

Alman tarihinde sıkça istismar edilen vatan terimini kavramak kolay değildir ve kesinlikle zorla tanımlanamaz. Duygularla, anılarla ve alışkanlıklarla, yerlerle ve insanlarla, kokularla, yiyeceklerle ve dille ilişkilendirilen değişken bir kavramdır. İnsanlar tarih boyunca hep göç etmişlerdir. Ayrıca insanlar yüzyıllardır ve özellikle de son yıllarda ülkemize göç etmektedir. Burada yeni bir vatan arıyorlar ve hepsi de anavatanlarını yanlarında getiriyorlar. Bir insanın kalbinde birden fazla vatani olabileceğine olan inancımı koruyorum. Vatan çoğul olarak da vardır!

Ben de sizin kitabınızı bu şekilde okudum, sevgili Emine Sevgi Özdamar. Bu kitap aynı zamanda çoktan geçmişte kalmış bir zamanı, sizin ya da anlatıcının çok mutlu olduğu bir geçmişi arıyor. Kitapta bizi duvarın ayakta olduğu yılların gri Berlin'ine ve sizin için bunun tam tersi olan yetmişli ve seksenli yılların bohem Paris'ine götürüyorsunuz, henüz İslami terör saldırılarıyla sarsılmamış bir Paris. Bizi, en azından Demir Perde'nin batısında, ütopyalara ve sanatın gücüne olan inancın hâkim olduğu savaş sonrası Avrupa'ya götürüyorsunuz. Avrupa'nın bu kısmında, geriye baktığımızda, sizin de tanımladığınız gibi "cehennem bir mola vermişti". Ama bu aynı zamanda sürgünlerin ve yabancılığın, ölümlerin ve matem Avrupa'sıdır.

Dil ile yeni bir şey yaratmak sanata özgüdür. Peki, yabancı bir dili sadece iletişim kurabilmek için değil, aynı zamanda bu dilde yaşayacak, hayal kuracak, çalışacak, yazacak şekilde, bu yeni dilde bir sanatçı olacak şekilde edinmek ne anlama geliyor?

"Haliçli Köprü" adlı romanınızda, birinci şahıs anlatıcı Berlin'de şeker, tuz ve yumurta almak için ilk Almanca kelimelerinin ne olduğunu anlatıyor: "Schak Schak, eee, gak gak gak." Almanya'da büyüyen ve her zaman Almanca konuşmuş, okumuş ve düşünmüş biri olarak ben, sizin ustalikle yazılmış kitaplarınıza, önemli edebiyat ödülleriyle taçlandırılmış bir yazara giden yolun ne kadar uzun olduğunu hayal bile edemiyorum.

Sevgili Emine Sevgi Özdamar, Almanca, enfes bir şekilde tanımladığınız gibi, sizin için kelimelerin çocukluğunun olmadığı bir dil. Kelimelerin çocukluğunun olmadığı bir dil, bu sadece sizin için değil, başka bir dille büyüyen herkes için geçerli. Yine de hepimizin hayranlık duyacağı radikal bir kararla bu dili seçtiniz.

Alman oyunlarını, Alman edebiyatını bir solukta okudunuz. Alman yazarla ve oyun yazarları ile iç içeydiniz, bunu her zaman tekrarladınız: Heinrich Heine, Bertolt Brecht, Heinrich Böll, Herbert Achternbusch, Franz-Xaver Kroetz, Thomas Brasch, Hannah Arendt ve diğerleri, sizin için bir vatan oldular. "Yaşayabilen bir ülkede yaşamayı seviyordum" diye yazıyorsunuz. "Sonuçta, yaşayabilen bir ülkem yoktu. Bu yüzden artık Alman yazarlarla yaşıyordum." Aşkını bundan daha güzel ve aynı zamanda hüznü bir şekilde ilan etmeyi düşünemiyorum.

Dilini, anadilini kaybetmek, ülkesini terk etmek zorunda kalan her insan için varoluşsal bir deneyimdir ve bu durum yazarları daha da fazla etkiler. "Benim dilimde dil, lisan anlamına gelir. Dilin kemiği yoktur, nereye çevirirsen oraya döner" deniyor ilk öykü derlemeniz olan "Anne Dili"nde ("Mutterzunge").

Dillerini, ana dillerini, düşündükleri, konuştukları, yazdıkları dili kaybettikleri için Nasyonal Sosyalizm'den kaçmak zorunda kalan Alman yazarlar Lion Feuchtwanger, Klaus ve Thomas Mann, Nelly Sachs, Mascha Kaléko, Hilde Domin, Stefan Zweig ve daha birçoğu ne kadar çaresizdiler. Klaus Mann sürgündeyken "İnsan anavatanını kaybedebilir, ama anadil kaybedilemez bir varlıktır, yurtsuzların yurdudur" diye yazmıştı.

Günümüzün küresel dünyasında insanların birden fazla dili konuşması o zamana göre daha doğal. Ancak dilini ve bunla birlikte kimliğinin bir parçasını kaybetmek, yeni edebiyatımızın birçok eserinde de bir rol oynayan varoluşsal bir deneyim olmaya devam ediyor. Siz, sevgili Emine Sevgi Özdamar, ikili anlamda yeni bir dil buldunuz. Siz Almanca olarak yazan ilk Türkiye kökenli yazarlardan biriydiniz. Yazmak mı? Bu da sadece kaba bir tanım.

İzinizle bu imajı kendime mal etmek istiyorum: Alman dilinde yaşıyorsunuz ve bunu ana dili Almanca olan çok az kişi kadar ustalıklı yapıyorsunuz. Kendinizi bu rolde görmesene bile, ülkemizde anne dili Almanca olmayan ve eserleriyle bugün edebiyatımızı zenginleştiren pek çok yazara ilham ve cesaret verdiniz. Üstelik bunu, göçmen ya da göçmen edebiyatı terimlerinin henüz hiç yaygın olmadığı bir dönemde yaptınız. Bu yıl Peter Huchel Ödülü'ne layık görülen şair Dinçer Güçyeter de kısa bir süre önce "Edebiyata karar vermemi Emine Sevgi Özdamar'a borçluyum" diye yazmıştı.

Ancak sanatınızı göçmen edebiyatı olarak damgalamak size ve edebiyatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen diğer pek çok sanatçıya haksızlık olur. Bu tür klişeler ve düşünce kalıpları algımızı çok uzun zamandır şekillendiriyor. Sevgili Emine Sevgi Özdamar, birçok Almanın sizin hakkınızda sahip olduğu imajla ironiyle ve keskin bir zekâyla oynadınız. Oynamak derken sadece edebi anlamda değil, aynı zamanda kelimenin tam anlamında oynadınız: Almanya'da bir Türk kadını olarak her zaman hemen Türk temizlikçi kadın oluyordunuz. Sahnede bir oyuncu olarak bile, başka türlü olamazdı. Siz de bu Türk temizlikçi kadını biz Almanlara ayna tutarak ironiyle ve zekâyla oynadınız!

Klişeleştirilmek, "yabancı" olarak reddedilmek, ayrımcılığa uğramak, karalanmak, dışlanmak ve hatta nefret ve şiddetin kurbanı olmak, Almanya'ya gelen pek çok kişinin paylaştığı bir deneyimdir. "Gölgelerle Sınırlanmış Bir Alan " kitabındaki kargalar korusu, "Yabancı bir ülkede, insanlar sürekli yabancı oldukları hatırlatıldığı için kendilerine geri dönerler" diye uyarıyor.

İkinci, üçüncü ya da dördüncü kuşaktan burada yaşayan insanlar bile "yabancı" olarak görülmekten, toplumumuzun bir parçası olarak kabul edilmemekten ne kadar muzdarip olduklarını bana sürekli anlatıyorlar.

Bize gelen insanlar sadece kendileri değişmekle kalmadı. Değişmek zorundaydılar. Onlar ülkemizi de değiştirdiler, bizi değiştirdiler. Onlar olmasaydı, Almanya savaştan sonra refaha kavuşamazdı. Aynı zamanda kültürümüzü, müziğimizi ve edebiyatımızı, mutfağımızı ve yaşam biçimimizi değiştirdiler ve zenginleştirdiler. Almanya'yı daha açık ve çeşitliliğe sahip bir ülke haline getirdiler. Bugün, göç geçmişi olan insanların yaşadığı bir ülke değiliz. Hayır, biz göç geçmişi olan bir ülkeyiz! Bu, Almanların kabul etmekte geciktiği bir gerçek.

Bize gelen herkes kendi tarihlerini ve hikâyelerini de beraberinde getirdi. Ancak sesleri halen çok az duyuluyor. Onların hikâyelerinin çok daha fazla ortak benliğimizin bir parçası haline gelmesi gerektiğine inanıyorum. Onların hikâyeleri bizim bir parçamız. Onlar bizim tarihimizin, ortak tarihimizin bir parçası.

Almanya'da yaşayan İtalyan kökenli yazar Franco Biondi'nin de ifade ettiği gibi, edebiyat hafızadır. Siz, sevgili Emine Sevgi Özdamar, bize tarihinizi ve pek çok eşsiz hikâye verdiniz. Ve bize başka bir şey daha armağan ediyorsunuz: Hafıza ve kendi tarihimizin çok özel bir hikâyesi. Bu, edebiyatımızı ve dolayısıyla hepimizi çok daha zengin kılan bir hikâye. Bunun için bugün size tüm kalbimle teşekkür etmek istiyorum. Schiller Ödülü için sizi kutluyorum. Bir dilekte daha bulunmama izin verirseniz: Lütfen bize daha birçok ışıltılı, şiirsel, hüznü ve komik, coşkulu hikâyeler verin! Sevgili Emine Sevgi Özdamar, okurlar olarak bizi daha nice öykülerinizde yaşatın.